

Cura del medi ambient i justícia ambiental



SÍ A LA PAZ
JÓVENES POR LA PAZ SOSTENIBLE
Y LA CIUDADANÍA GLOBAL

UN PROJECTE DE:



NOVACT

AMB EL FINANÇAMENT DE:



MINISTERIO
DE ASUNTOS EXTERIORES, UNIÓN EUROPEA
Y COOPERACIÓN



Cura del medi ambient i justícia ambiental

DESENVOLUPAMENT DE CONTINGUTS:

Fundación Cultura de Paz

CONTRIBUCIÓ DE BONES PRÀCTIQUES:

MPDL Nicaragua

SUPERVISIÓ DE CONTINGUTS:

Coordinació del projecte “Sí A LA PAZ” del Movimiento por la Paz, el Desarme y la Libertad (MPDL) i el instituto NOVACT de noviolencia.

DISSENY I MAQUETACIÓ:

detalier creative studio

Aquesta publicació s’ha produït en col·laboració amb la Cooperació Espanyola a través de l’Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AECID). El contingut és responsabilitat exclusiva del Movimiento por la Paz, el Desarme y la Libertad (MPDL) i no reflecteix necessàriament la posició de l’AECID.

Índex

3 I. Introducció

4 II. Descripció de la temàtica

6 III. Realitats i reptes en el treball amb joventut en aquesta temàtica d’acord amb la nostra diagnosi

7 › Reptes educatius identificats

8 IV. Bones pràctiques

8 **Activitat:** Grupo joven Miyolt Nicaragua

11 Recomanacions per a l’adaptació de les bones pràctiques a l’àmbit d’intervenció del projecte “Sí a la Pau”

11 › Grupo joven Miyolt de Nicaragua

12 › Altres pràctiques possibles

12 **Activitat:** Pluja d’idees i “5 veritats i 5 mentides”

13 **Activitat:** Joc Nord-Sud

14 **Activitat:** Greta Thunberg

16 **Activitat:** Supervivents

17 **Activitat:** Metàfora “Creuar a l’altra banda”

20 V. Recomanacions finals generals

20 1. Adaptació al context local

21 2. Condicions per a un espai segur

22 3. Metodologies suggerides

22 4. Factors clau de sostenibilitat

24 VI. Glossari

I. Introducció

El present manual forma part del projecte “SÍ A LA PAU. Joves per la pau sostenible i la ciutadania global”, finançat per l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AECID) i executat en consorci pel Moviment per la Pau, el Desarmament i la Llibertat (MPDL) i l'Institut NO-VACT de no-violència.

S'integra en un conjunt de cinc guies pensades per a donar algunes respostes i despertar nous dubtes a professionals de l'educació que es pregunten què preocupa o interessa a la joventut en relació amb les amenaces actuals a la pau, quines comprensions tenen respecte dels diferents elements que la conformen, com es mobilitzen o de quina manera, des de l'educació, es pot impulsar en la joventut els valors, actituds, coneixements i habilitats propis d'una ciutadania capaç de pensar globalment i motivada per a actuar localment com a protagonista i transmissora de la Cultura de la Pau.

Aquesta col·lecció de manuals, elaborada per la Fundació Cultura de Pau amb l'aportació i la supervisió del MPDL i NOVACT, aborda diferents eixos constructors de la Cultura de Pau, fonamentals per a la resolució no violenta de conflictes: la igualtat de gènere, la convivència intercultural, l'erradicació de la pobresa, el desenvolupament sostenible i la justícia mediambiental o la defensa dels drets humans en sentit ampli. Els temes en els quals se centren parteixen de les necessitats educatives, interessos i preocupacions de joves d'entre 11 i 25 anys (amb participació minoritària de persones de fins a 39 anys), vinculades a espais d'educació formal, informal i no formal en cinc territoris de l'Estat espanyol -Cantàbria, Catalunya, Comunitat Valenciana, Comunitat de Madrid i Extremadura- que es detecten en un procés diagnòstic previ. Els resultats del mateix van ser recollits en un informe fet per la Fundació Cultura de Pau, i es troben disponibles en el següent enllaç: https://www.mpdl.org/sialapaz/06_Informe%20de%20diagn%C3%B3stico%20final.pdf.

Quant a la seva estructura, aquest manual s'organitza en diversos apartats que guien del general al particular. Després de la descripció de l'eix constructor de la Cultura de Pau en el qual se centrarà, es presenten les realitats i reptes identificats en el diagnòstic esmentat entorn de la qüestió de la cura del medi ambient i la justícia ambiental. A continuació, s'exposen experiències de bones pràctiques dedicades a l'impuls de la implicació de joves en processos de construcció de pau desenvolupades en diferents delegacions internacionals del MPDL i NOVACT, de manera que algunes d'elles es detallen en forma de dinàmiques grupals, amb la finalitat d'inspirar i aportar recursos metodològics concrets. Posteriorment, s'inclouen recomanacions pedagògiques i estratègies generals que puguin facilitar la labor educativa en aquesta matèria en diversos contextos. Finalment, s'ofereix un glossari de termes clau que dona suport a la comprensió i l'ús del manual.

En definitiva, aquest manual no és només un marc de referència, sinó una eina pràctica i pròxima que busca acompanyar als qui eduquen en la construcció d'alternatives sostenibles i justes. Volem que sigui un recurs viu, que inspire processos col·lectius d'aprenentatge, acció i esperança en la certesa que altres futurs són possibles.

II. Descripció de la temàtica

→ La crisi ambiental i el seu caràcter multidimensional

La cura del medi ambient és un component essencial de la Cultura de Pau. La destrucció dels ecosistemes, l'esgotament dels recursos naturals i la crisi climàtica amenacen no sols la sostenibilitat del planeta, sinó també els drets fonamentals de milions de persones. L'emergència ecològica que vivim no és únicament un problema ambiental: és una crisi multidimensional que afecta la salut, l'alimentació, l'accés a l'aigua, l'habitatge i la seguretat de comunitats senceres, especialment les més vulnerabilitzades. Aquestes problemàtiques es creuen amb desigualtats de gènere, classe social, origen ètnic i situació migratòria, la qual cosa agreuja els seus impactes i exigeix respostes interseccionals.

→ Acció climàtica i les seves conseqüències

L'acció climàtica, entesa com el conjunt de mesures orientades a mitigar i adaptar-se a l'efecte del canvi climàtic, s'ha tornat urgent i ineludible. Des de finals del segle XIX, l'activitat humana ha alterat profundament els patrons climàtics, elevant la temperatura global a nivells sense precedents. Aquest fenomen ha intensificat desastres naturals, pèrdua de biodiversitat, desertificació i desplaçaments forçats, generant un cercle de vulnerabilitat i injustícia social.

→ Justícia climàtica: responsabilitats històriques i protecció de comunitats vulnerables

Enfront d'aquesta realitat, la justícia climàtica proposa una resposta ètica i equitativa, situant els drets humans en el centre de les polítiques ambientals. Implica reconèixer la responsabilitat històrica desigual de països, sectors i empreses en la generació del problema, així com l'impacte diferenciat sobre territoris prèviament empobrits o marginats. Suposa també encoratjar tant als governs i empreses com a la ciutadania en general- mitjançant les seves decisions de consum, organització i participació- a assumir la responsabilitat compartida de frenar i revertir aquesta deterioració. Al mateix temps, exigeix protegir als qui menys han contaminat i, no obstant això, sofreixen els impactes més greus, incloses les persones i col·lectius que defensen el medi ambient i el dret a romandre en els seus territoris, sovint sota amenaces a la seva seguretat.

→ Crítica al model econòmic i proposta d'alternatives sostenibles

La defensa del medi ambient no pot deslligar-se de la transformació dels models econòmics i socials que l'han posat en risc l'equilibri dels ecosistemes i de les nostres comunitats. L'actual sistema de producció i consum, guiat per la lògica del benefici immediat, el creixement infinit i la sobreexplotació, ha superat els límits físics del planeta. És urgent, per tant, construir alternatives

basades en un desenvolupament humà sostenible que asseguri el benestar de les generacions presents sense comprometre el futur. Aquestes alternatives es fonamenten en principis com la reciprocitat, el suport mutu, la corresponsabilitat i la vida comunitària. Aquest manual cerca, a més, traduir aquests principis en recursos pedagògics concrets que acompanyin als qui eduquen en la tasca de treballar amb la joventut des de la pràctica quotidiana.

→ Pràctiques comunitàries i paper de la joventut

En diferents llocs del món ja s'estan generant pràctiques comunitàries que ofereixen altres formes de relació amb la naturalesa, allunyades de lògiques destructives. Aquest manual pretén contribuir a donar a conèixer aquestes experiències, generar contacte entre elles i enfortir la confiança que altres futurs són possibles. D'aquesta manera, reconeixem a la joventut no sols com a destinatària de processos educatius, sinó com a agent activa en la creació d'aquestes alternatives sostenibles i justes.

→ Educació ambiental i EpDCG com a via central d'acció: connexió amb altres eixos de la Cultura de Pau.

L'educació ambiental, la sensibilització sobre els efectes del canvi climàtic, la denúncia del negacionisme i la participació ciutadana en la defensa del desenvolupament sostenible són estratègies clau per a impulsar una transformació cultural. En el marc de l'Educació per al Desenvolupament i la Ciutadania Global, l'educació és la via central per a transformar la consciència ambiental en acció concreta, connectant l'aprenentatge amb la participació social i política. Promoure la cura del medi ambient significa també promoure la pau, l'equitat i la sostenibilitat. No pot haver-hi pau sense justícia ambiental, ni justícia sense una relació respectuosa i responsable amb la naturalesa. Aquest compromís s'entrellaça necessàriament amb els altres eixos de la Cultura de Pau —la igualtat de gènere, la convivència intercultural, l'erradicació de la pobresa i la defensa dels drets humans—, recordant-nos que la justícia ambiental només pot aconseguir-se en diàleg amb la justícia social en conjunt.



III. Realitats i reptes en el treball amb joventut en aquesta temàtica d'acord amb la nostra diagnosi

Abans de la presentació detallada de les experiències educatives que esperem que resultin inspiradores per a la nostra labor com a educadores i educadors juvenils (dedicada a fomentar la consciència i la mobilització de la joventut en la cura del medi ambient i la justícia ambiental), compartim algunes de les conclusions destacades que identifiquem en el diagnòstic esmentat.

En el diagnòstic que hem esmentant es va evidenciar que la joventut participant mostra un **bon grau de consciència o preocupació pel canvi climàtic, si bé l'anàlisi de causes, efectes i responsabilitats és poc profund**, i la convicció en què poden fer alguna cosa per a resoldre o mitigar aquest problema resulta bastant feble.

Cal destacar que en aquest eix **no ha calat tant el discurs negacionista**: tres de cada quatre persones joves enquestades reconeixen que existeix una crisi climàtica i aproximadament el mateix percentatge es mostra en desacord amb la idea que el canvi climàtic els és igual perquè no viuran les seves pitjors conseqüències. De nou, gairebé tres de cada quatre participants rebutja la idea que el desastre ecològic sigui inevitable i que no hi ha res a fer.

Crida l'atenció **que aquesta preocupació majoritària (que aconseguix a tres de cada quatre persones enquestades) no es tradueixi en la mateixa mesura en disposició o compromís per a fer canvis en els seus hàbits de consum o per a donar suport a accions de protesta**. En aquests dos casos, el compromís a penes arriba a la meitat de les persones participants.

La manca de profunditat en la comprensió del problema es reflecteix en dues dades significatives: només un 20 % de la joventut enquestada esmenta que la crisi climàtica suposa un risc existencial per a la humanitat, i únicament un 12 % fa referència a la responsabilitat de les empreses en l'escalfament global.

«Tres de cada quatre persones joves enquestades reconeixen que existeix una crisi climàtica»



Reptes educatius identificats

Prenent aquestes conclusions com a referència, els reptes que identifiquem en la tasca educativa d'impulsar la motivació i capacitats de la joventut per a la seva implicació en la construcció d'un desenvolupament sostenible són els següents:

- 1 Facilitar la comprensió de la dimensió i la gravetat del problema**, promovent que sigui entès com una gran amenaça existencial. Al mateix temps, destacar que som a temps de frenar o revertir el mal i que a tot el món existeixen persones i comunitats inspiradores que impulsen alternatives al model de creixement infinit dominant. En lloc de recórrer a discursos del col·lapse —que generen por, descoratjament i falta de confiança en la nostra capacitat d'incidència— es proposa emprar enfocaments que promoguin la responsabilitat i l'amor cap a la preservació de la naturalesa, prenent com a referència les ecotopies i altres relats mobilitzadors. Aquí resulta clau insistir que la joventut té capacitat d'acció no sols des de l'individual, sinó també des de l'organització i l'acció col·lectiva.
- 2 Afavorir una anàlisi més profunda de les causes, responsabilitats i evolució del fenomen**, animant que la joventut investigui pel seu compte. Això inclou acostar-se a dades sobre el canvi de temperatura des de l'era industrial, els percentatges d'emissions d'efecte d'hivernacle per part de determinades indústries i les evidències que sustenten el concepte de justícia climàtica. Més enllà de la fredor de les dades, és fonamental proposar experiències vivencials o activitats anàlogues a la realitat que mobilitzin emocions i agitin consciències. En aquest exercici, convé també destacar els diferents graus de responsabilitat dels actors implicats, sense deixar d'assenyalar que la ciutadania, individualment i col·lectivament, té agència i poder per a influir tant en l'agreuament d'aquesta crisi com en la seva resolució.
- 3 Relacionar l'emergència climàtica amb el sistema econòmic capitalista, depredador i injust**, i l'acció climàtica amb un model basat en la cura, la defensa de drets i la justícia. És clau mostrar que aquesta degradació no afecta a totes les persones per igual i que el creixement exponencial beneficia només a una minoria mentre agreuja la pobresa i l'exclusió de la majoria, especialment en comunitats prèviament vulnerabilitzades. Així mateix, convé subratllar com la crisi climàtica es creua amb desigualtats de gènere, edat, classe social i pertinença cultural, la qual cosa aguditza els seus impactes i fa encara més necessària una mirada interseccional. També resulta necessari visibilitzar com els governs i empreses del Nord global influeixen en els territoris i pobles del Sud global, i de quines maneres les decisions de consum personal impacten en la vida d'altres persones i entorns.
- 4 Fer més propers referents que reivindiquen la justícia climàtica i defensen el medi ambient i els territoris**, especialment al Sud global. Això implica donar a conèixer qui són les persones responsables de la degradació i, al mateix temps, visibilitzar les violències que enfronten els qui es mobilitzen contra elles. És fonamental fomentar l'empatia cap a aquestes persones defensores en lloc del seu rebuig, al mateix temps que s'afavoreix una descolonització de les ments: reconèixer que moltes de les alternatives al model capitalista i fossilitzat neixen de lluites situades al Sud.
- 5 Reflexionar sobre el mal al medi ambient com una forma de violència** i donar a conèixer el concepte de pau ambiental, vinculant la justícia climàtica amb la construcció de Cultura de Pau.

IV. Bones pràctiques

Ara presentem una sèrie d'experiències dedicades a l'impuls de la participació juvenil en processos de construcció de pau, centrades en la cura del medi ambient, que equips d'algunes de les delegacions internacionals del MPDL i NOVACT destaquen i esperen que resultin inspiradores per als qui tinguem aquest manual entre mans.

Nom de l'activitat:

Grupo joven Miyolt Nicaragua

 Nicaragua

Temàtica/s

Temàtica/s de la CP que treballa

- ☒ Igualtat de gènere i prevenció de violències
- ☒ Cura del medi ambient
- ☐ Defensa de Drets Humans
- ☐ Interculturalitat i lluita contra la discriminació
- ☐ Lluita contra la pobresa
- ☐ No-violència /afrontament pacífic de conflictes/altres continguts específics

Altres temàtiques que inclou

- Reforç de les masculinitats igualitàries com a element clau per a construir relacions interpersonals i comunitàries basades en la convivència, el bon tracte i la cura.
- Sostenibilitat de la vida: impuls de l'agroecologia i la col·laboració comunitària per a la protecció i gestió compartida dels mitjans de vida.

Objectiu/s

Generar processos formatius en masculinitats igualitàries amb collectius de joves agricultors homes a Nicaragua.

Població objectiu o vinculada detallada

Joves agricultors homes nicaragüencs, residents en comunitats rurals.

Ubicació o zona d'intervenció

Comunitats rurals del departament d'Estelí, Nicaragua:

- San Luis (municipi de San Juan de Limay)
- El Rosario y Guasuyuca (municipi de Pueblo Nuevo)
- El Jocote (municipi de Condega)

Durada

- Taller de formació de facilitadors membres de l'Associació Miyotl "Rayo de Luz": 3 sessions d'un dia i mig cadascuna (13 hores en total).
- Replicació comunitària: tallers de 4 hores impartits pels facilitadors de Miyotl en les seves pròpies comunitats.

Estratègia d'intervenció i/o metodologia/s

El grup motor d'aquest procés són els joves associats i creadors de l'Associació Miyotl "Rayo de Luz". Participen en una formació en masculinitats igualitàries i positives, a fi d'aprofundir en la seva conscienciació respecte de les connexions existents entre els models de masculinitat violenta, la falta de cures comunitàries i la degradació mediambiental. Aquestes formacions, a més, s'han orientat a reforçar les habilitats d'aquests joves per a convertir-se posteriorment en formadors de nous grups de joves, situats en localitats rurals. D'aquesta manera, es facilita un procés d'aprenentatge entre iguals, en el qual ensenyar l'après reforça el procés d'aprenentatge dels primers joves participants i resulta molt eficaç per a connectar amb nous grups de característiques similars, amplificant el caràcter transformador de l'acció.

Aquest canvi de comprensió de les masculinitats com a elements clau, si passen a ser igualitàries i cuidadores, perquè una comunitat sigui més capaç d'afrontar els seus reptes mediambientals genera un canvi en la manera en la qual aquesta comunitat passa a relacionar-se amb la naturalesa, amb els recursos naturals i, per tant, amb el mateix sistema de producció i de protecció comunitària.

Aquest tipus d'itineraris i vinculacions de la masculinitat amb el desenvolupament sostenible faciliten el descobriment i aplicació de tècniques agroecològiques asseguradores de la protecció de tots els mitjans de vida comunitaris, que s'apliquen en les diferents comunitats rurals.

Recursos de suport

Vídeo de referència: <https://www.youtube.com/watch?v=eAGz5tSwwxA>

Desenvolupament de l'activitat

Les fases de treball seria, per tant, les següents:

- Creació d'un grup motor (GM) de joves homes.
- Formació inicial del GM en masculinitats igualitàries i positives, treballant les connexions entre masculinitat violenta, falta de cures comunitàries i degradació ambiental. Aquesta formació aprofundeix també en el desenvolupament d'habilitats per a una comunicació positiva, l'expressió d'emocions i la gestió pacífica dels conflictes.
- Reforç d'habilitats per a convertir a aquest GM en formadors de nous grups en altres comunitats rurals.
- Aprenentatge entre iguals per mitjà de la facilitació d'oportunitats perquè aquest GM ensenyi l'après a altres joves de contextos similars, incidint en la posada en pràctica d'una masculinitat cuidadora com a clau per a la protecció dels mitjans de vida comunitaris.

Anàlisi de riscos, dificultats i assoliments detectats

RISCOS:

Actituds masclistes d'alguns homes obstaculitzen el procés i generen resistències a la participació.

DIFICULTATS:

Necessitat d'ajustar la convocatòria de cursos als calendaris agrícoles per a facilitar l'assistència.

ASSOLIMENTS:

- Les experiències positives es transmeten entre iguals i s'apliquen en la vida quotidiana, la qual cosa reforça i legitima noves accions.
- Les accions agroecològiques (p. ex. muntatge de cisternes d'aigua comunitàries) desenvolupades i enteses com a pràctiques de cura de la naturalesa i la comunitat aconsegueixen vincular-se amb la posada en pràctica de models de masculinitat positiva.

Quins canvis o transformacions promou o s'han generat amb aquesta experiència?

- Canvi en la comprensió i pràctica de les masculinitats: integració de la cura en la vida familiar, comunitària i agrícola.
- Transformació en la relació amb els recursos naturals i amb el sistema de producció comunitari.
- Reconeixement que la fusió entre masculinitats igualitàries i agroecologia és una necessitat personal i col·lectiva.

Lliçons apreses, recomanacions per al futur i adaptació al treball amb joves

- Apostar per processos de pràctica i aprenentatge entre iguals, com l'aquí descrit.
- Afavorir que el grup motor de joves iniciï la formació, la repliqui i delegui responsabilitats en altres joves formats, els qui continuaran amb nous processos.

Recomanacions per a l'adaptació de les bones pràctiques a l'àmbit d'intervenció del projecte "Sí a la Pau"

Grup joven Miyolt de Nicaragua

Els grups juvenils vinculats a espais d'educació formal, no formal i informal- com els que han participat en el diagnòstic que inspira aquest manual- poden convertir-se, igual que la joventut del grup Miyolt que acabem de conèixer, en motors de cura del medi ambient.

Igual que en l'experiència nicaragüenca, és possible promoure la motivació i les habilitats de la joventut per a la cura de l'entorn a partir de la valoració de les cures cap a les persones i cap a qualsevol mitjà de vida que significa practicar models de masculinitat igualitàries, amb especial èmfasi en la necessitat que els homes integrin aquestes cures en la seva quotidianitat.

Entre les experiències factibles en aquests contextos es troben:

- Apropar-se directament a l'agroecologia i la col·laboració comunitària per a la cura de l'entorn comú per mitjà d'horts comunitaris o activitats de reforestació en entorns locals, per exemple.
- La implicació en processos de sensibilització dirigits a terceres persones, amb la finalitat de sumar a noves persones que facin valdre la pràctica de les cures del medi ambient i la comunitat a través de l'agroecologia, per mitjà per exemple del disseny de campanyes de reciclatge i reducció de plàstics, o orientades a la reducció del consum malbaratador o allunyat dels itineraris del comerç just.

D'aquesta manera, s'enforteixen valors de corresponsabilitat, solidaritat intergeneracional i compromís amb la sostenibilitat, connectant la participació juvenil amb la construcció d'una Cultura de Pau més àmplia, que integri justícia social, justícia climàtica i cura de la naturalesa.

Un element essencial per a replicar aquesta pràctica és incorporar la igualtat de gènere com a principi transversal, fomentant la participació equitativa de noies i nois, qüestionant la reproducció de rols tradicionals en aquests espais i promovent la construcció de masculinitats igualitàries i cuidadores. Aquest enfocament permet posar en qüestió models violents i autoritaris heretats de la socialització patriarcal, i fer pas a relacions més justes i respectuoses tant entre parells com amb la naturalesa.

› Altres pràctiques possibles

Sumat a aquestes recomanacions, l'equip d'educadors i educadores del MPDL i NOVACT que ens vinculem a aquest projecte proposem a continuació una sèrie de guions de tallers que considerem poden inspirar el treball educatiu que aquí ens proposem:

Activitat:

Pluja d'idees i "5 veritats i 5 mentides"



Objectiu

Facilitar la comprensió de la magnitud de la crisi climàtica entre la joventut.



Materials

Pissarra, fulls.



Duració

60 mins



Desenvolupament

A tall d'introducció, la primera activitat que podem dur a terme és una petita pluja d'idees dirigida a la posada en comú de les comprensions del grup al voltant de la qüestió de "Què és el canvi climàtic?". Amb ell, podem conèixer o refrescar quin és el nivell de coneixement sobre aquest fenomen a l'aula, quines qüestions de la seva experiència relacionen amb aquest fenomen global, quins són els seus parers respecte al mateix, quina influència té en la seva vida, etc. Seria un espai per a facilitar que l'aula expressi les seves opinions.

Després d'un espai distès, proposem una altra activitat amb un to més seriós en la qual treballar amb fets i no amb opinions, perquè molts dels greus efectes de la crisi climàtica no són coneguts, la qual cosa dificulta un reconeixement de la gran magnitud que té aquest fenomen.

Per a començar, dividim al gran grup en petits grups d'entre tres i quatre persones. Escrivim en la pissarra (o projectem) deu sentències que mostrin dades relacionades amb el canvi climàtic. Direm que cinc d'elles són veritables i cinc d'elles falses. Els demanarem que, en grup, debatin per a decidir quins són veritables, de manera que posin coneixements en comú. Després dels minuts adequats, podem anar repassant en veu alta les sentències per a veure quins són veritables i quines falses.

El que hem ocultat fins ara és que les deu sentències són veritables. Es pretén generar un impacte emocional en anar veient que totes són veritables, perquè hi haurà afirmacions que fàcilment classificaran com a veritables, però altres potser resultaran sorprenents per a elles i difícils de creure.

Respecte a les afirmacions, salta a la vista que hem de fer un treball per a buscar unes quantes que s'ajustin a les característiques que busquem (sorprenents però certes). També podem aprofitar aquesta activitat inicial per a introduir informació relacionada amb els aspectes que tractarem en les següents activitats (relació nord/sud, capitalisme extractivista, acció col·lectiva, etc.). També en podem proposar l'elaboració d'una petita recerca aprofitant que haurem tractat les afirmacions en petit i gran grup.

Podem finalitzar la sessió amb una conversa sobre quines són les dades que més han sorprès que siguin veritat i l'impacte que tenen sobre la nostra vida diària.

Els diferents moments de la sessió serà, per tant, els següents:

- 1. Pluja d'idees sobre canvi climàtic.
- 2. 5 veritats i 5 mentides, però totes són veritat. Treball en grup.
- 3. Reflexió final sobre les dades més sorprenents per a l'alumnat.

Activitat:

Joc Nord-Sud



Objectiu

Aprendre a reconèixer el vincle entre la crisi climàtica i el capitalisme extractivista i situar geogràficament la problemàtica.



Materials

Fitxes de desenvolupament, de desaprofita-ment, d'avantatge i de desavantatge.



Duració

60 mins



Desenvolupament

Es proposa una dinàmica per equips que pretén generar una resposta emocional i empàtica a l'aula amb les persones que pateixen de forma més greu les conseqüències de la crisi climàtica.

Comencem dividint al grup en dos equips. Seria ideal que els grups resultants no anessin molt nombrosos, però queda a càrrec de la persona dinamitzadora aquesta gestió. Les regles són:

- A cada grup li repartirem els quatre tipus de fitxa esmentades en els materials.
- Cada equip té una zona de desenvolupament i una zona de desaprofita-ments.
- Per torns, cada equip pot col·locar una fitxa de desenvolupament en la seva zona de desenvolupament. Cada vegada que s'utilitza una fitxa de desenvolupament, s'ha de col·locar una fitxa de desaprofita-ment en la zona de desaprofita-ment.
- Cada tres fitxes de desenvolupament en la seva zona de desenvolupament, l'equip guanya una fitxa d'avantatge.
- Cada tres fitxes de desaprofita-ment en la seva zona de desaprofita-ment, l'equip guanya un desavantatge.
- Tres avantatges és prou per al benestar d'un equip.

El principi rector de la dinàmica és que un dels equips representa al Nord global i un altre al Sud global, però això no ho indicarem al principi. Per tant, el tracte que els dona el “sistema” (la persona que dinamitza en aquest cas) és diferent. Per exemple, podem donar-li l'oportunitat de moure una fitxa de desenvolupament a l'equip nord cada vegada que sigui el seu torn (fins i tot de moure'n dos), mentre que a l'equip sud podem negar-li aquesta possibilitat de manera reiterada en els seus torns. També podem fer que les fitxes de desaprofitament que generi l'equip del nord es posin, no en la seva zona de desaprofitament, sinó en la de l'equip sud.

El més important és que sapiguem treure suc a aquesta distinció injusta perquè tots dos equips sentin el tracte desigual, encara que des de coordenades distintes. Durant la dinàmica, la clau és generar aquest contrast emocional.

Però l'important és la reflexió que fem després de la dinàmica. Preguntarem ara si poden intuir a qui representa cada grup i després d'això rellevar la distinció. És aquest el moment de treballar aspectes que s'han donat en la dinàmica com:

- Possiblement, l'equip nord no haurà parat d'acumular avantatges encara que tres eren suficients per al seu benestar.
- Possiblement no hi ha hagut un qüestionament sobre si entre equips podien cedir-se avantatges.
- Potser la càrrega dels desavantatges hagi fet que l'equip del sud no vulgui desenvolupar més encara que el desaprofitament no sigui seu.
- És possible que s'hagi revelat “l'empenta a l'escala” que històricament ha donat el nord en ocultar al sud que el seu procés de desenvolupament es va basar en l'intervencionisme estatal, per a després forçar a aquest sud a seguir-li suposadament el pas des de la lògica de la liberalització, sense permetre el desenvolupament adequat de forces de producció locals que derivin en què la seva participació en el mercat global tingui alt valor intern i no resulti fonamentalment exportador i extractivista.

Activitat:

Greta Thunberg



Objectiu

1. Aprendre el vincle entre la crisi climàtica i el capitalisme extractivista.
2. Fer més viu el compromís col·lectiu per a la consecució de la justícia mediambiental.



Materials

Fonts impreses, projector, tauletes o PC amb accés a internet



Duració

60 mins



Desenvolupament

L'objectiu d'aquesta sessió és unir el rerefons de la primera activitat i la segona mitjançant la figura de Greta Thunberg i la seva evolució política.

En la primera sessió proporcionem dades contrastades sobre la crisi climàtica i, en la segona, vam mostrar com en el nostre sistema extractivista el desenvolupament econòmic del nord carrega al del sud. Amb la figura de Thunberg pretenem enllaçar totes dues alhora que presentem una figura jove que treballi la manca de referents defensores i defensors del medi ambient que assenyalen qui són les i els responsables de la realitat davant la qual es protesta.

1. (5 min) Podem començar la sessió amb una petita pluja d'idees sobre “quines idees associem amb Greta Thunberg”.
2. (20 min) Després d'això, dividim al gran grup en grups i passem a una fase de recerca. En aquest tram podem aprofitar els grups creats en la primera activitat, i també algunes de les afirmacions que en ella es van tractar, que convenientment estaven relacionades amb els temes que tractarem ara. Els proporcionem diferents recursos perquè treballin amb ells, com poden ser [entrevistes](#) amb Greta o [articles](#) perquè puguin treballar el vincle entre la [crisi climàtica i el capitalisme](#), la [crisi climàtica i el colonialisme](#), la [crisi climàtica i els drets humans](#), la [crisi climàtica i la crisi migratòria](#), etc. Tots aquests materials diversos es dirigeixen a una petita recerca que té com a punt de fuga revelar la interseccionalitat de la crisi climàtica amb altres crisis, utilitzant com a base la figura de l'activista sueca. Per a això és necessari que elaborin una petita biografia general i incideixin en algun dels materials que els proporcionem, que tractaran un tema que, si bé és particular, intersecciona amb els altres. L'elecció de les fonts i el mitjà és important a l'hora de fer aquesta activitat. El format en el qual poden plasmar la recerca pot ser tant en una cartolina o en una projecció digital utilitzant, per exemple, Canva o Powerpoint.
3. (15 min) A partir d'aquesta petita fase de recerca, ve una posada en comú en què cada grup mostra els seus resultats, que tractaran de contestar a la qüestió de “Per què els moviments ecologistes en general i Greta Thunberg en particular insisteixen que no pot haver-hi justícia climàtica sense justícia social i sense enfrontar el model capitalista extractivista?”. És la nostra tasca mostrar la intersecció entre les diverses temàtiques tractades per cadascuna de les petites recerques.

Activitat:
Supervivientes



Objectiu

1. Promoure el treball cooperatiu i la generació d'idees.
2. Treballar la creativitat i la capacitat resolutiva davant emergències climàtiques i conseqüències del canvi climàtic.
3. Fer entenedores realitats diferents en les quals els efectes del canvi climàtic tenen un impacte i aproximar les realitats als joves.
4. Connectar amb l'experiència internacional des de la tècnica que focalitza el local.



Materials

Cadires i 4 taules, pissarra i retoladors.



Duració

20 mins



Desenvolupament

Emprarem la tècnica de treball en grup cooperativa, en la qual se situa als participants com un equip de supervivents, en un relat, per on hauran de viatjar travessant diferents entorns en els quals viuran situacions adverses climàtiques i en les quals ells han de sobreviure. Posteriorment, es revela que aquestes situacions són reals en diferents localitzacions del món.

PRÈVIAMENT:

S'ha de fer una cerca de diferents situacions climàtiques de diferents llocs del món. Bé poden ser situacions climàtiques conseqüència del canvi climàtic, o bé situacions climàtiques molt diferents i que podem trobar en la nostra realitat si avança el canvi climàtic i davant les quals no estem preparades. Exemples: temperatures gelades per llarg període de temps, monsons i pluja torrencial, no veure la llum del Sol per mesos, etc.

INICI:

Es formen diferents subgrups i s'introdueix el relat: "Sou un grup d'exploradors amb una missió que us portarà per un gran viatge. Navegareu per diferents illes i en elles haureu de trobar la manera de sobreviure i heu de pensar en tots els potencials perills que pot haver-hi".

DESENVOLUPAMENT:

Es fan diverses rondes, que es componen de la següent estructura:

- Relat (creativitat de cada conductora) amb la finalitat d'introduir en el nou capítol. Es pot treballar artísticament i creativament com cada conductora consideri.
- Presentació del repte: sobreviure sota pluges torrencials de "x" quantitat per "x" temps. S'ha de concretar, perquè sigui clar i concís.

- 10' perquè els participants ideïn formes de supervivència.
- 5' per a la posada en comú de les propostes: els participants exposen les seves propostes indicant quins perills encara es mantenen, quins no s'han considerat, quines mesures són efectives i quins encara no.
- 5' per a reformular idees de supervivència: en l'exercici anterior probablement no s'han contemplat moltes de les diferents dimensions que poden veure's afectades per la crisi climàtica: habitatge, temperatura, aliment, malaltia, resguard, cicle diari, etc. S'ha de fer un treball previ de 3-4 condicions climàtiques i tots els efectes que tenen, perquè en aquesta fase es pugui retornar al grup quan funcionen les seves propostes o què els falta per cobrir encara. Posteriorment, es posen les diferents condicions en la pissarra. Cada grup ha d'ocupar-se d'una i anotar sota la condició què passaria en el seu territori/ciutat/poble si això succeís demà. Posteriorment es posen en comú.

TANCAMENT:

Es revela d'on és cada situació que s'ha exposat. Si queden lluny de nosaltres o a prop. Si el canvi climàtic pot acostar-nos o no. També es poden fer esments a canvis que ja estan succeint, amb informació de dècades anteriors del territori. Es finalitza que cada jove expressi, en 1 paraula, què és necessari per a sobreviure.

Activitat:

Metàfora "Cruzar al otro lado"



Objectiu

1. Analitzar com la gestió dels recursos i les condicions materials condicionen la vida de les persones i les comunitats.
2. Reflexionar sobre els privilegis, les desigualtats i les violències estructurals operants, vinculant l'experiència del joc amb injustícies reals.
3. Fomentar l'empatia cap als qui viuen en contextos empobrits o en desavantatge social.
4. Explorar la relació entre desigualtat social i sostenibilitat ambiental, visibilitzant l'impacte del consum i la gestió de residus.
5. Afavorir la cooperació i la gestió constructiva del conflicte a través del treball en equip.
6. Oferir un espai pràctic per a observar com es reproduïxen les dinàmiques de poder, exclusió i competència.
7. Generar un espai de pensament crític i diàleg col·lectiu sobre la justícia social i ambiental.



Materials

Paper de diari, element per a assenyalar l'arribada (corda, guix o alguna cosa que tingui la persona responsable a mà).



Duració

30-60 mins



Desenvolupament

La dinàmica “Creuar a l'altra banda” és una metàfora vivencial sobre la desigualtat en l'accés als recursos i els seus efectes sobre les persones i el medi ambient. A través d'un joc cooperatiu, els grups han de travessar un “riu” utilitzant únicament fulls de paper de periòdic com a mitjà per a avançar. No obstant això, cada grup disposa d'una quantitat diferent de recursos: alguns tenen abundància de paper, mentre que uns altres a penes el mínim necessari.

El joc provoca situacions de desigualtat, frustració o privilegi, que després s'analitzen col·lectivament. En el debat final es convida a reflexionar sobre la gestió dels recursos, els privilegis, la violència estructural i els seus impactes ecològics i socials, visibilitzant com les condicions materials condicionen les possibilitats d'acció i benestar de les persones.

PREPARACIÓ I INSTRUCCIONS PER AL GRUP:

1. Simulem les ribes d'un riu amb una amplària prou llarga perquè el joc funcioni (idealment d'uns 4 metres, però dependrà de l'espai que tinguem).
2. Formem 3 equips. Tots se situaran prop del riu, separats els uns dels altres.
3. Seguidament, expliquem que l'objectiu de cada grup és que totes les persones del grup travessin el riu, però que només poden fer-ho trepitjant el paper de diari. Cada grup té el mateix objectiu, però amb condicions diferents:
 - Grup 1 i 3: tenen molt paper, més del necessari.
 - Grup 2: li donem poc paper, el just perquè puguin passar però que els genera grans dificultats.

DESENVOLUPAMENT:

4. Després d'explicar-los l'objectiu de la dinàmica i donar el material a cada grup, els deixem uns 2-3 minuts per a organitzar-se i preparar una estratègia per a travessar el riu. És important que tinguin clara la consigna de com creuar.

5. Iniciem el joc a la de 3.

TANCAMENT:

6. Una vegada els 3 grups han travessat el riu, mirem com ha quedat l'espai i com ha actuat cada grup i els conflictes que han pogut sorgir. Preguntem:
 - Com ens hem sentit?
 - Què ha passat durant el joc?

És important recuperar el sentiment de satisfacció o frustració que els uns i els altres puguin sentir per a empatitzar amb les persones que sofreixen de més violència estructural.



Reflexió

- En quin cas s'han generat més residus?
- Creieu que el fet de tenir més recursos (en aquest cas, més paper) fa que es produeixin més deixalles?
- És fàcil observar com la política de gestió de recursos que cada grup té genera conseqüències sobre les persones i el medi ambient. Per què creieu que alguns grups tenen més paper que uns altres? Què creieu que representa?
- En el món actual, els recursos condicionen el desenvolupament?
- Hi ha algun dels grups que hagi tingut un conflicte amb l'altre? Com ha sorgit? Com s'ha resolt?
- Quina era la consigna de cada grup?
- Veieu similituds amb la vida real?
- Què creieu que es podria fer per a reduir les desigualtats entre els grups?
- Què podem fer per a consumir de manera més respectuosa amb el medi ambient i amb totes les persones?

SÍ A LA PAU



V. Recomanacions finals generals

A continuació, presentem una sèrie de suggeriments per a l'adequació d'experiències de treball bolcades en aquest manual orientades a la promoció de la participació juvenil en la construcció de pau, amb la finalitat de reforçar el seu potencial transformador.

1. Adaptació al context local

› Connectar el que tenim al costat i el que és global:

Facilitar la identificació de l'expressió de diferents formes d'injustícia social o violència (directa, cultural i estructural) operants en el territori d'intervenció connectades amb l'eix temàtic vinculat a la construcció de pau en el qual estiguem posant el focus, així com la seva connexió amb manifestacions de les mateixes en altres llocs del món. Amb això, abordar problemàtiques transfrontereres com la precarietat laboral juvenil, el racisme estructural, la violència masclista, la violència en xarxes socials o els discursos d'odi, destacant comunalitats i aspectes diferencials, sense deixar de revelar el fenomen de la interseccionalitat.

› Escoltar des de l'inici:

La joventut ha de ser cocreadora des del disseny dels processos educatius en els quals participa, no sols beneficiària. D'aquesta manera, la concreció de les subtemàtiques que s'abordin en la intervenció i les activitats o metodologies que els donin forma connectaran millor amb els seus interessos, se'ls faran més rellevants i els aprenentatges resultaran més significatius. En el procés diagnòstic que precedeix al disseny d'aquests manuals, es va revelar que "sentir-se escoltada i poder debatre" va ser una de les seves principals demandes. A més de poder plantejar cercles de paraula exploratoris d'interessos com els que es proposen des de les pràctiques educatives restauratives, per a tenir algunes pistes inicials sobre quines qüestions semblen interessar més a la joventut en el context espanyol en relació amb cada dels eixos constructors de la Cultura de Pau que abordaran aquests manuals, poden consultar-se aquestes referències:

- Informe Diagnòstic "Sí A LA PAU": https://www.mpd.org/sialapaz/06_Informe%20de%20diagn%C3%B3stico%20final.pdf
- "Informe Joventut a Espanya 2024: entre l'emergència i la resiliència" (Ministeri de Joventut i Infància, INJUVE)

› Fer servir un llenguatge accessible i culturalment pertinent:

Evitar tecnicismes en els nostres plantejaments i acostar-se a codis juvenils (música, xarxes, esport, art urbà).

› Valorar la diversitat interna dels grups:

Reconèixer orígens culturals, trajectòries migratòries i identitats de gènere diverses, garantint que totes les veus s'escoltin. Tenir una mirada interseccional, amb la finalitat d'analitzar com es creuen gènere, classe, ètnia, edat o altres factors en la generació de desigualtats.

2. Condicions per a un espai segur

› Construir acords de convivència juntament amb la joventut:

Respecte, confidencialitat i escolta activa. Per al plantejament de Cercles de Diàleg com els que proposen les pràctiques educatives restauratives, es proposen els següents acords bàsics: només parla qui posseeix l'objecte identificador del torn de la paraula, mentre la resta té el poder de l'escolta; és voluntari parlar; el cercle el cuiden tots els seus membres.

› Incloure protocols de suport mutu o cures en cas d'aparició de situacions negatives:

Alguns temes (violència, racisme, pobresa) poden activar experiències personals.

› Reconèixer a la joventut com a protagonista:

Transmetre als i les alumnes que no els entenem com a éssers mancats o receptors passius de continguts implica evitar la comunicació unidireccional professor/a-alumnat, estimular la participació de tota la aula, evitar mirades superbes que tenen els adults i, d'aquesta manera, practicar la curiositat genuïna cap al que els i les noies coneixen o es pregunten, així com transmetre que el coneixement que es gesta a l'aula es construeix col·lectivament. Tot això, lluny d'assumir al professorat com el posseïdor únic del saber i la veritat i a l'alumnat gots buits a ser emplenats per part de les persones adultes.

› Fomentar un espai valent:

Seguint l'experiència recollida en Palestina i que es presenta en el "Manual Igualtat de Gènere", es tracta d'anar més enllà de la creació d'un espai segur per a poder abordar temes incòmodes i generar discursos alternatius, allunyats de les inèrcies dominants exaltadores de violències. Per a trobar inspiració en plantejar aquestes converses entre persones i grups en contextos polaritzats o en tensió que busquin facilitar la trobada d'una estratègia comuna per a l'assoliment de transformacions garants de la convivència a llarg termini, podem prendre la referència dels "Diàlegs improbables" de John Paul Lederach o de "Discrepància benvinguda: guia pedagògica per al diàleg controvertit a l'aula", de l'Escola de Cultura de Pau.

3. Metodologies suggerides

› Art i cultura:

Teatre de l'oprimit, muralisme, música, fotografia o circ social com a eines creatives que afavoreixen la mobilització emocional i la reflexió crítica personal i col·lectiva a partir de l'experiència de situacions reals o anàlogues a la realitat que siguin motivadores i commovedores.

› Esport i joc:

Promouen la cooperació, el respecte i la prevenció de violències.

› Diàlegs i fòrums comunitaris:

Reforcen la cohesió social, sobretot en espais intergeneracionals i interculturals. Per al disseny d'aquests diàlegs suggerim recórrer a referents de les pràctiques educatives restauratives com Belinda Hopkins i els seus Temps del Cercle o Cercle de Paraula.

› Tecnologies digitals:

Ofereixen una oportunitat per a dissenyar campanyes juvenils en xarxes socials al voltant de la temàtica d'interès que sigui, basades en la no-violència. Com a recurs inspirador per a plantejar aquest treball, proposem el programa "Digital Organising" desenvolupat per NOVACT, una capacitat en línia per al disseny de campanyes d'impacte que promoguin la Cultura de Pau global a través de l'ús de les NTIC: <https://novact.org/es/formacio/>.

4. Factors clau de sostenibilitat

› Processos continus:

Evitar activitats puntuals aïllades i apostar per processos educatius basats en un itinerari planificat de mitjana-llarga durada que puguin permetre el treball per projectes i facin transversals els continguts comuns entre diferents assignatures.

› Grups motors juvenils:

Estimular la motivació i habilitats de joves perquè se sentin atrets i capaces d'intervenir en la seva comunitat i sensibilitzar o promoure la mobilització social d'altres parts, generant processos expansius.

› Treball en xarxa:

Coordinar amb associacions de barri, centres educatius, serveis socials i col·lectius juvenils per a vincular els aprenentatges amb oportunitats reals de participació.

› Corresponsabilitat intergeneracional:

Involucrar a educadors, famílies i personal de centres juvenils com a referents estables.

› Implicació d'autoritats locals:

Clau per a assegurar la sostenibilitat en el temps i en recursos econòmics.

› Avaluació participativa:

Integrar moments en els quals la joventut avaluï l'apreu i suggereixi millores, enfortint el seu paper com cocreadora dels processos.

En definitiva, aquestes recomanacions no constitueixen una recepta única, sinó un conjunt d'orientacions obertes, que cada grup i cada educadora o educador podrà adaptar a la seva pròpia realitat. L'essencial és mantenir la convicció que la joventut és protagonista en la construcció de pau i justícia ambiental, i que la nostra tasca educativa consisteix a acompanyar, facilitar i potenciar les seves capacitats. Des d'aquesta perspectiva, cada experiència pot convertir-se en llavor de canvi, en oportunitat d'aprenentatge compartit i en pas ferm cap a un futur més just, sostenible i en pau.



VI. Glosari

• Acció climàtica:

“Es refereix als esforços duts a terme per a combatre el canvi climàtic i els seus efectes. Aquests esforços inclouen reduir les emissions de gasos d'efecte d'hivernacle (mitigació climàtica) i/o actuar per a preparar-se i ajustar-se als efectes actuals i predictibles del canvi climàtic (adaptació climàtica)” (Unió Europea). L'acció climàtica és a més un dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (en concret, el 13). Exemples de mesures de mitigació serien canviar a energies renovables, fomentar el transport públic o protegir i restaurar els boscos. Exemples de mesures d'adaptació climàtica serien la construcció de defenses enfront de l'augment del nivell de la mar, la plantació de cultius més resistents a la sequera, la millora de sistemes d'alerta primerenca.

• Desenvolupament humà sostenible:

“Aquell que satisfà les necessitats del present sense comprometre la capacitat de les futures generacions de satisfer les seves pròpies necessitats” (Comissió Mundial sobre Medi ambient i Desenvolupament, 1987). El desenvolupament humà sostenible també fa referència a l'existència de justícia social, ambiental i econòmica, un camí que es proposa millorar la vida de totes les persones, sense deixar a ningú enrere.

• Ecologisme:

Moviment sociopolític que es preocupa per la protecció de la naturalesa (Greenpeace). L'ecologisme promou canvis en polítiques públiques, estils de vida, models de producció i consum.

• Emergència climàtica/Crisi climàtica:

“La crisi climàtica es refereix als greus problemes que estan causant o poden causar els canvis en el clima del planeta, entre ells els fenòmens meteorològics extrems i els seus perills, l'acidificació de l'oceà i l'augment del nivell de la mar, la pèrdua de biodiversitat, la inseguretat

alimentària i hídrica, els riscos per a la salut, els problemes econòmics, els desplaçaments de població i fins i tot els conflictes violents” (PNUD). El terme “emergència climàtica” fa referència a una situació límit que requereix una solució immediata en el present (Verificat).

• Justícia climàtica:

Implica col·locar l'equitat i els drets humans en el centre de la presa de decisions i de les accions en matèria de canvi climàtic. El concepte suposa que els qui s'hagin enriquit gràcies a activitats amb altes emissions de gasos d'efecte d'hivernacle assumeixin la responsabilitat principal de mitigar els efectes del canvi climàtic sobre els actors perjudicats, en particular els països i les comunitats més vulnerables, que són generalment els qui han contribuït menys a la crisi (PNUD). “Entenem que els problemes mediambientals tenen el seu origen en un model de producció i consum voraç i a la mercè del capitalisme, del qual deriven també altres problemàtiques socials. Si es vol evitar la crisi ecològica i multidimensional, és necessari exposar als que danyen el medi ambient i legislen en contra de l'emergència climàtica, però al mateix temps, sensibilitzar i elaborar formes de vida alternatives, conscients dels límits físics ja superats del sistema i basades en la reciprocitat, el suport mutu i la comunitat” (NOVACT).

• Negacionisme climàtic:

Posicionament basat en la negació i qüestionament de les nombroses evidències científiques que alerten de la gravetat de la crisi climàtica i la necessitat de prendre mesures. Sovint no és innocent i respon a uns interessos clars punt econòmics (de grans empreses que no volen veure condicionats els seus enormes beneficis) com a polítics (per falta de voluntat per a posar en marxa mesures ambicioses que puguin anar en contra de les elits que els secunden).

